

De Britse troepen konden niet eeuwig blijven. Op een totale inzet van circa 36.000 militairen hadden ze 627 doden (77 Britten en 550 Aziaten), 330 vermisten (33 Britten, 300 Aziaten) en meer dan 1300 gewonden te betreuren.⁵⁷ Na de Battle of Surabaya besloot de Nederlandse regering een eigen grootschalige troepenmacht op de been te brengen, want met de beschikbare KNIL-troepen en oorlogsvrijwilligers alleen zou het niet lukken. Naast de beroepssoldaten waren er grote cohorten dienstplichtigen nodig. Eind 1945 beschikte Nederland over circa 10.000 militairen in Indonesië, in maart 1946 kwamen daar 15.000 oorlogsvrijwilligers bij.⁵⁸ Simon Spoor, het hoofd van de inlichtingendienst NEFIS, was tot legercommandant van Nederlands-Indië benoemd. Hij vond die aantallen nog niet genoeg. In de loop van 1946 werden daarom maar liefst 95.000 jongeren in Nederland opgeroepen, van wie meer dan driekwart

'tropengeschikt' werd bevonden.⁵⁹ Er was echter één onoverkomelijk probleem: artikel 192 van de Nederlandse Grondwet stelde dat Nederlandse soldaten 'niet dan met hunne toestemming' naar de kolonies mochten worden gestuurd. In allerijl werd de wet aangepast – men beriep zich op het noodrecht alsof het nog steeds om de strijd tegen Japan ging – maar pas in augustus 1947 was dat formeel in orde. De eerste troepenendingen hadden dus constitutioneel een zeer discutabele basis, om niet te zeggen dat ze feitelijk ongrondwettelijk waren.⁶⁰

In een tuin in Assen sprak ik op een warme julidag met de negentigjarige Piet van Staveren. 'Wij waren de eerste dienstplichtigen na de oorlog.' We zaten in de schaduw van een boom en dronken thee. Piet kwam uit een arbeidersgezin en had in het verzet gezeten. Hij las Marx en Engels, maar vond het nog altijd vreemd om zich communist te noemen. 'Al die stromingen, was dat wel nodig?' Hem ging het juist om samenwerking. 'Toen we uit het verzet kwamen, ontmoette ik de Indonesische studenten van de Perhimpunan Indonesia die ook in het verzet waren gegaan. Ik wist dus al veel over Indonesië, meer dan de meeste andere jonge Nederlanders.' In de zomer van 1946 was Piet eenentwintig. Het kleine, gehavende Nederland moest midden in de wederopbouw snel een leger op poten zetten, maar niet elke jongeman had daar zin in. Er bestond een regeling voor gewetensbezwaarden, maar daar beriep Piet zich niet op. Hij kwam tenslotte uit het verzet: 'Ik was geen principiële dienstweigeraar, maar na een paar maanden kregen we bericht dat we naar Nederlands-Indië moesten om "orde en rust" te brengen.' Dat veranderde de hele zaak. Nu ging het niet meer om de strijd tegen het Japanse fascisme, maar tegen nationalistische vrijheidsstrijders. 'In het leger begonnen we daartegen actie te voeren, we hielden een bijeenkomst in Amersfoort en wilden soldatenraden oprichten zoals in de Sovjet-Unie. Onze lichterding werd de Eerste Divisie 7 December genoemd. We zouden toegevoegd worden aan de grote groep vrijwilligers die de jappen moest bestrijden.'

Nederland zou niet de fout van de NICA herhalen: de naam van de nieuwe divisie mocht niet naar het koloniale verleden verwijzen, maar naar een nieuwe toekomst, zoals koningin Wilhelmina die in haar toespraak van 7 december 1942 had geschetst. Die nieuwe benaming kon niet verhinderen dat sommigen afhaakten. Naast de kleine groep van principiële dienstweigeraars – per jaar werden er nog geen tweehon-

derd erkend – kwam een groot aantal ‘Indonesië-weigeraars’, mensen die wel in dienst wilden, maar die niet naar Indonesië wilden worden gestuurd.⁶¹ Sommigen konden de boerderij niet voor lange tijd verlaten, anderen waren kostwinner voor een heel gezin, weer anderen hadden oorlogstrauma’s opgelopen. De berichtgeving over de Battle of Surabaya had de vechtlust ook niet bepaald aangewakkerd. Velen hadden bovendien politieke bezwaren. Tijdens de opleiding kregen ze te horen dat het vredige Indonesië geteisterd werd door ‘dieven, moordenaars en door Japanners opgehitste radicalen’, maar Piet van Staveren wist wel beter. ‘Wij waren juist bevrijd van de Duitse onderdrukking en nu gingen we in Indonesië hetzelfde doen als wat Duitsland had gedaan: het land bezetten. Het was te idioot voor woorden.’⁶²

De publieke opinie in Nederland was zeer verdeeld. Een enquête in juli 1946 bracht aan het licht dat slechts 50 procent van de mannen en 36 procent van de vrouwen het met de troepen-zending eens waren.⁶³ De Amsterdamse hoogleraar Wim Wertheim, socioloog en lid van de Vereniging Nederland-Indonesië, overhandigde aan regering en parlement een petitie met maar liefst 230.000 handtekeningen die opriep tot een vreedzame oplossing.⁶⁴ Niet alleen communisten, maar ook verschillende sociaaldemocratische en protestantse verenigingen protesteerden mee.

Op 24 september 1946 moest een eerste contingent van 2500 man per schip naar Indonesië vertrekken. Om afscheid te nemen van vrienden en familie hadden de soldaten tien dagen inschepingsverlof gekregen. Een week voor de afvaart moesten ze terug in hun kazernes zijn, maar 38 procent van hen kwam niet meer opdagen! Dit was desertie op ongekende schaal. Piet van Staveren wist het nog goed: ‘De commandant van het Nederlandse leger en de minister zeiden op de radio: “Al die militairen hebben zich laten misleiden. Keer terug!” Er werd hun een generaal pardon beloofd.’⁶⁵ Die oproep bracht het aantal gedeserteerden terug tot 15 procent, maar het volgende schip moest opnieuw vertrekken met 22 procent minder soldaten dan voorzien. ‘Zo’n 3200 man is niet opgekomen. Dat was enorm veel.’ De 7 December-divisie had een eenheid van 20.000 man moeten worden, maar het waren er uiteindelijk 16.000.

Twee dagen voor het eerste vertrek waren er protestacties in Amsterdam die op geweld uitdraaiden. Er viel zelfs een dode.⁶⁶ Pratomo, die inmiddels hoofdredacteur geworden was van het PI-blad *Indonesia*,